

کلاهبرداری در حقوق جزای ایران

یکی از جرائم مهم قانون مجازات عمومی در باب جنحه های بزرگ کلاهبرداری میباشد که باوسعت قلمرو خود دارای مصادیق بیشماری بوده وغالب اعمال خلاف حق وقانون درحوزه این جرم قرار میگیرد. برای اینکه بهتر بماهیت این جرم پی ببریم بدو آبنقل ماده ۲۳۸ قانون مجازات عمومی مبادرت میگردد.

بموجب این ماده « هرکس بوسائل تقلبی متوسل شود که مقداری از مال دیگری را ببرد یا از راه حيله و تقلب مردم را بوجود شرکتهای یا تجارتخانهها و یا کارخانههای موهوم وامثال آن یا بداشتن اختیارات یا اعتبارات موهومه مغرور کند یا از حوادث وپیش آمدهای غیر واقع بترساند ویا اسم وعنوان وسمت معمول اختیار نماید ویکدی از طرق مزبور وجوه یا اسناد و بلیطها وقبوض ومفاصا حساب وامثال آن بدست آورد واز این راه مقداری از اموال دیگری را بخورد بحبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال ویا بتادیه غرامت از پنجاه الی پانصد تومان ویا بهر دو مجازات محکوم خواهد شد واگر شروع باینکار کرده ولی تمام نکرده باشد بحبس تأدیبی از دو ماه تا یکسال ویا بغرامت از بیست الی دویست تومان محکوم خواهد شد و ممکن است در صورت تکرار مرتکب رادرمدت یک تا پنجسال از اقامت در محل مخصوص منع نمود.» در اینجا بطوریکه ملاحظه میشود عناصر متشکله جرم کلاهبرداری برای بردن مال غیر عبارتست از:

- ۱ - توسل بوسائل تقلبی که قلمرونا محدودی داشته و تحقیق آن بسته بنظر دادگاه است.
- ۲ - مغرور ساختن اشخاص بوجود شرکتهای یا تجارتخانهها و یا کارخانه های موهوم وامثال آن از راه حيله و تقلب.
- ۳ - مشتبه ومغرور ساختن افراد بداشتن اختیارات یا اعتبارات موهومه
- ۴ - امید وار ساختن مردم باسور غیر واقع

۵ - ترسانیدن اشخاص بحوادث و پیش آمدهای خلاف واقع

۶ - اختیار نمودن اسم و عنوان و سمت مجعول .

و چون کلمه مال شامل کلیه اسوال اعم از منقول یا غیر منقول میباشد لذا هر کس بیکی از طرق مذکوره من غیر حق مالی را تحصیل نماید کلاهبردار محسوب گردیده و بحسب تأدیبهی از شش ماه تا دو سال و یا بتادیبه غرامت از پنجاه الی پانصد تومان و یا بهر دو مجازات محکوم خواهد شد .

قانونگذار بطور نمونه ذکر نموده است که توسل بوسائل یاد شده بمنظور بدست آوردن وجوه یا اسناد و بلیطها و قبوض و مفاصحا حساب و امثال آن است که نتیجه مقداری از اسوال مردم خورده شود .

با توضیح و تشریح مفصلی که قانونگذار از جرم کلاهبرداری کرده است تحت هر یک از عناوین مزبور که مالی از مردم تصاحب بشود و یا حیث و میل گردد مرتکب کلاهبرداری محسوب است فی المثل شرکتها و تجارتخانه ها و کارخانه های موهومیکه بدارانی و اموال اشخاص دستبرد زده و بعناوین فریبنده مقداری از نقدینه اشخاص را بخود منتقل ساخته اند عملشان کلاهبرداری بوده و یا افرادی که با سبب ساختن مردم بقصد بردن مال آنها ادعای اعتبار و اختیارات غیر واقعی مینمایند عمل آنها نیز کلاهبرداری است هم چنین اعلانات فریبنده ای که بعضی از اطباء بمنظور جلب بیماران منتشر میسازند و ادعا مینمایند که فلان مرض را در فلان مدت بدون اینکه از نظر علمی واقعیتی داشته باشد معالجه میکنند عملشان مشمول مصادیق کلاهبرداری است و قس علیهذا در دیگر موضوعات که از ذکرشان خود داری و فقط بنقل بعضی از آراء دیوانعالی کشور که از مجموعه رویه قضائی تألیف آقای محمد بروجردی عبده و آقای احمد متین در این مورد انتخاب شده اکتفاء میگردد .

۱ - صادر کردن چک بی تاریخ در مقابل دین مسلم و مضایقه از رفع منقصت با التفات باینکه باین کیفیت پرداخت نمیشود کلاهبرداری محسوب است حکم

شماره ۹۹۳۹ / ۲۲۰۵ - ۱۶ دی ۱۳۱۶

۲ - بدست آوردن وجهی از راه تقلب و مغرور کردن دیگری بمنافع موهوم
 با ماده ۲۳۸ قانون مجازات منطبق است اگرچه نامش را قمار گذارند مانند بازی کردن
 خال حکم شماره ۱۰۳۶۱ - ۲۱۰۹ - ۲۳ آذر ۱۳۱۶ .

۳ - اگر طاب کاری طلب خود را از بدهکار بگیرد بعداً ورقه لازم الاجراء برای اخذ وجه دریافت شده صادر نماید عمل مشمول تفسیر ماده ۲۳۸ قانون کیفر عمومی خواهد بود حکم شماره ۳۶۰ - ۲۳/۲/۵ شعبه ۵

۴ - اگر کسی خود را مأمور دولت معرفی و وجوهی از مردم بگیرد عمل او مشمول ماده ۲۳۸ قانون کیفر عمومی خواهد بود حکم شماره ۶۶ - ۲۱/۸/۲۰ شعبه ۲

۵ - استفاده مالی کردن کسی از دیگری تحت عنوان رسل انداختن برای پیدا کردن اسوال او مشمول ماده ۲۳۸ قانون کیفر عمومی است حکم شماره ۱۳۱۵ - ۱۱/۹/۱۴ شعبه ۲

۶ - اگر کسی بدون پرداختن مال موضوع حواله بمحال له حواله محیل را بحساب او گذاشته باشد اینمقدار از عمل بدون اینکه متهم بمنظور خود نایل آید و مال مورد حواله را خورده باشد اتمام عمل کلاهبرداری محسوب نمیشود بلکه با احراز سوء نیت شروع بعمل کلاهبرداری خواهد بود. حکم شماره ۱۶۱ - ۲۴/۲/۴ شعبه ۲

۷ - اگر دلالی زمین غیرا که متعلق بفروشنده نبوده و مرغوبتر از زمین مورد معامله بوده بخریدار ارائه دهد و پس از انجام معامله مبلغی بابت حق دلالی بگیرد عدلی توسل بوسائل تقلبی برای بردن مال غیر است حکم شماره ۷۶۱ - ۲۵/۱۰/۳۷ صادره از هیئت عمومی، با وجود صراحت موضوعی جرم کلاهبرداری بعد از تصویب ماده ۲۳۸ قانون مجازات عمومی برای مراجع قضائی ابهامی ایجاد شده بود که مجلس شورای ملی در سال ۱۳۱۴ در تفسیر آن ماده واحده ای بشرح زیر بتصویب رسانید .
ماده واحده - مقصود از توسل بوسائل برای بردن مال غیر مذکور در ماده ۲۳۸ قانون مجازات اعم از اینست که حيله و تقلب را در خارج اعمال کنند و یا در ضمن جریان امر در ادارات ثبت یا سایر ادارات دولتی یا محاکم و نیز مقصود از جمله (اگر شروع باینکار کرده ولی تمام نکرده باشد) اعم از اینست که برفرض تمام کردن مالی را که مقصود داشته بدست میاورده یا بجهاتی نتیجه باو نمیرسیده است .

مطلبی که ذکر آن در این مبحث لازم میباشد اینست که باتعمیم مصادیق کلاهبرداری در ماده ۲۳۸ قانون ظاهراً نیازی بوضع و تصویب قوانین جداگانه

دیگر نباید احساس بشود معذلتک در موضوعات مختلفه بعداً تحت همین عنوان قوانین دیگری بتصویب رسیده است که بطور اجمال از آنها نام برده میشود.

الف - بموجب ماده ۲۳۸ مکرر قانون مجازات عمومی که پس از تصویب قانون جدید چک بی محل نسخ شده است کشیدن چک بی محل در فصل کلاهبرداری عنوان شده بود و برطبق بند الف و ب همان ماده کیفر مرتکب پرداخت غرامت نقدی و محکومیت جزائی از ۶ ماه تا دو سال حبس تأدیبی تعیین شده بود.

ب - در قانون مصوب مردامه ۱۳۰۷ ضمن مواد ۱ و ۲ مجازات اشخاصیکه بردن مال غیر تبانی مینمایند مقرراتی بدین مضمون تصویب شده است .

۱ - اشخاصیکه بایکدیگر تبانی مینمایند که برای بردن مال دیگری اقامه دعوی نمایند اقدام آنان بمنزله تشبث بوسائل تقلبی برای بردن مال غیره بوده و بمجازات کلاهبرداری محکوم میگردد .

۲ - کسانیکه بعنوان شخص ثالث وارد دعوائی میگرددند و یا بعنوان شخص ثالث بر حکمی اعتراض و یا نسبت بمحکوم به حکمی مستقیماً اقامه دعوی میکنند و اقداماتشان ناشی از تبانی بایکی از اصحاب دعوی بمنظور بردن مال یا تضییع حق طرف دیگر میباشد کلاهبردار محسوب و گذشته از جبران خسارات وارده بمجازات کلاهبرداری محکوم خواهند شد به علاوه تبانی هر یک از متداعیین اصلی با اشخاص مذکور در حکم کلاهبرداری است و مرتکب بهمان مجازات مقرر در ماده ۲۳۸ قانون کیفر همگانی محکوم میگردد .

ج - در قانون مصوب سال ۱۳۰۸ راجع بمجازات اشخاصیکه مال غیر را بنحوی از انحاء بدیگری منتقل میسازند ضمن مواد ۱ و ۲ و ۳ عمل مرتکبین کلاهبرداری شناخته شده و نیز مادام که متهم خسارات وارده بر مدعی خصوصی را جبران ننماید در توقیف باقی خواهد ماند ضمناً در همین قانون دو مورد دیگر نسبت بتشدید مجازات متهمین در مواد ۷ و ۸ پیش بینی شده است .

سورد اول کسانیکه بموجب قانون مصوب مرداد ۱۳۰۷ و قانون مصوب سال ۱۳۰۸ محکوم میشوند مطلقاً از طرف دادگاهها مشمول تخفیف مقرر در ماده ۵ قانون مجازات عمومی نخواهند بود .

در مورد دوم کسانی که معاملات تقلبی را بوسیله اسناد رسمی انجام میدهند جاعل در اسناد رسمی شناخته شده و برابر مقررات مربوطه مجازات خواهند شد.

د - در قانون انحصار وراثت مصوب سال ۱۳۰۸ ضمن ماده ۹ مقرراتی بدین شرح پیش بینی شده :

« هر گاه معلوم شود که مستدعی تصدیق با علم بعدم وراثت تحصیل تصدیق وراثت نموده و یا با علم بوجود وراثی غیر از خود تحصیل تصدیق بر خلاف حقیقت کرده کلاهبردار محسوب و علاوه بر ادای خسارات بمجازاتاتی که بموجب قانون برای این جرم مقرر است محکوم خواهد شد »

۵ - در باب ششم از قانون ثبت اسناد و املاک تخلف از مواد ۱۰۵ و ۱۰۶ و ۱۰۷ و ۱۰۸ و ۱۰۹ و ۱۱۴ و ۱۱۵ و ۱۱۶ کلاهبرداری شناخته شده و متهم علاوه بر کیفر قانونی در بعضی موارد تا خسارات مدعی خصوصی را جبران نماید در توقیف باقی خواهد ماند منتهی سه مورد ارفاقی برای این قبیل کلاهبرداران پیش بینی شده است .

۱ - بموجب ماده ۱۱۱ - تعقیب متهم موکول بشکایت مدعی خصوصی است مگر در موارد استثنائی مندرج در موارد ۱۰۷ و ۱۰۸

۲ - بموجب ماده ۱۱۲ چنانچه مدعی خصوصی قبل از صدور حکم نهائی شکایت خود را مسترد دارد تعقیب متهم موقوف خواهد شد در صورتیکه در جرائم کلاهبرداری دیگر استرداد شکایت مدعی خصوصی مانع از تعقیب متهم بلحاظ حقوق عمومی نخواهد بود .

۳ - بر طبق ماده ۱۱۳ - تجدید شکایت از مدعی خصوصی پذیرفته نمیشود .

د - کلاهبرداری در قانون تجارت - اولاً در قسمت شرکت سهامی ضمن مواد ۸۹ و ۹۰ و ۹۱ مواردی پیش بینی شده که ممکن است از مصادیق کلاهبرداری شناخته شود بعلاوه در ماده ۹۲ همان قانون اشخاص ذیل کلاهبردار محسوب میگردد .

۱ - هر کس بر خلاف حقیقت مدعی وقوع تعهد اکتیاع یا تأدیه قیمت سهام یا وقوع تعهد و یا تأدیه‌ای را که واقعیت ندارد اعلان یا جعلیاتی منتشر کند که باین وسایل دیگری را وارد بتعهد خرید سهام یا تأدیه قیمت سهام نماید اعم از اینکه عملیات مذکور مؤثر شده یا نشده باشد.

۲ - هر کس بطور تقلب برای جلب تعهد یا پرداخت قیمت سهام اشخاصی را بر خلاف واقع بعنوانی از عناوین جزء شرکت قلمداد نماید.

۳ - مدیرهائی که بانبودن صورت دارائی یا باستناد صورت دارائی مزبور منافع موهومی را بین صاحبان سهام تقسیم نموده باشند ثانیاً در مبحث شرکت با مسئولیت محدود ضمن ماده ۱۱۵ قانون تجارت اشخاص نامبرده زیر کلاهبردار شناخته شده اند.

۱ - مؤسین و مدیرانیکه بر خلاف حقیقت پرداخت کلیه سهم الشرکه نقدی و تقویم سهام غیر نقدی را در موقع ثبت باده ثبت شرکتها اظهار داشته اند.

۲ - اشخاصیکه سهم الشرکه غیر نقدی بطریق متقلبانه پیش از قیمت واقعی تقویم نموده اند.

۳ - مدیرانیکه منافع موهوم و غیر واقعی بین شرکاء تقسیم کرده اند.

ثالثاً - در مبحث شرکت مختلط سهامی بموجب ماده ۱ قانون تجارت مفاد مواد ۸۹ و ۹۰ و ۹۱ و ۹۲ راجع بکلاهبرداری لازم‌الرعايه شناخته شده .

کیفیت اتهام کلاهبرداری و نتایج حاصله از اقدامات تعقیبی - برطبق ماده ۳۳ قانون مجازات عمومی شروع بارتکاب جنحه مستلزم مجازات نیست مگر در موردیکه قانون تصریح بان نموده باشد و چون بموجب قسمت اخیر ماده ۲۳۸ قانون مجازات عمومی شروع بکلاهبرداری جرم شناخته شده بنا براین شروع بعمل قابل تعقیب و مجازات خواهد بود بعلاوه بعد از صدور کیفرخواست بر علیه متهم اعم از اینکه کلاهبرداری نموده و یا شروع بعمل کرده باشد عواقب زیر مترتب است.

۱ - بموجب بند د - ماده ۱۹ اصلاحی قانون مجازات عمومی همینکه

کارمندیکه از بودجه دولت و شهرداریها و بنگاههائیکه با سرمایه دولت اداره

میشوند و هم چنین مأمورین به خدمات عمومی و مستخدمین افتخاری دولتی و مملکتی با اتهام کلاهبرداری تحت تعقیب قرار گیرند از تاریخ اعلام کیفرخواست بوزارتخانه یا اداره مربوطه از شغل خود معلق میشوند تا نتیجه اتهام آنها در دادگاه روشن شود.

۲ - بر طبق بند ۷ از ماده ۱۰ لایحه استقلال کانون و کلاه دادگستری بکسانی که با اتهام کلاهبرداری تحت تعقیب قرار گرفته‌اند پروانه و کالت داده نمی‌شود.

۳ - بر طبق ماده ۸۷ آئین نامه کانون و کلاه و کیلیکه با اتهام کلاهبرداری تحت تعقیب قرار می‌گیرد همینکه کیفرخواست دادستان بکانون و کلاه ابلاغ گردید از طرف کانون موضوع بدادگاه انتظامی و کلاه ارجاع میشود تا چنانچه دلائل اتهام در نظر دادگاه قوی تشخیص داده شود نسبت بصدور اجراء حکم تعلیق موقت و کیل متهم تا تعیین تکلیف قطعی اقدام گردد.

استنباط نگارنده اینست که اگر و کیلی در دادگاه جنحه از اتهام منتسبه برائت حاصل نماید ولو اینکه دادستان از حکم پژوهش بخواهد ادامه تعلیق بنا بر اصل برائت موردی نخواهد داشت و بهمین نحو خواهد بود و قتیکه و کیل از اتهام مربوطه در محکمه استنیاف تبرئه شود هر چند دادستان از حکم مذکور فرجام خواهی نماید. آثار محکومیت جرم کلاهبرداری - بعد از قطعی شدن حکم محکومیت آثار زیر متوجه محکوم می‌گردد :

- ۱ - چنانچه متهم کارمند دولت و یا وابسته بدولت و خدمات عمومی باشد و به بیش از دو ماه حبس تأدیبی محکوم گردد با استناد بندج ماده ۱۹ قانون مجازات عمومی برای مدت ۵ سال از حق استخدام دولتی و مملکتی محروم می‌گردد.
- ۲ - چنانچه کارمندان مذکور در شق اول بپرداخت غرامت و یا بکمتر از دو ماه حبس تأدیبی محکوم گردند مدت تعلیق جزء خدمت آنان محسوب نشده و از دریافت حقوق مدتی که معلق بوده‌اند محروم می‌گردند.
- ۳ - دادگاه جنحه میتواند علاوه بر مجازات اصلی مجرم را تا مدت ۵ سال محرومیت از بعضی از حقوق اجتماعی مندرج در ماده ۱۵ قانون مجازات عمومی که شامل موضوعات ذیل است محکوم نماید :

- الف - محرومیت از حق استخدام دولتی و استعمال نشان دولتی.
- ب - محرومیت از حق انتخاب شدن و انتخاب کردن در مجالس مقننه و انجمنهای ایالتی و ولایتی و شهرداری و غیره.
- ج - محرومیت از عضویت هیئت منصفه و مدیری و معلمی در مدارس و روزنامه نگاری و داوری و شاهد تحقیق شدن.
- د - باستناد قسمت اخیر بند ج ماده ۱۹ قانون مجازات عمومی «دادگاه میتواند در ضمن حکم خود مقرر دارد که محکوم علیه پس از اجرای کیفر اصلی در مدتیکه از ۵ سال تجاوز ننماید از اقامت در نقطه یا نقاط معین ممنوع بوده باقامت در نقطه یا نقاط معین مجبور باشد»
- ه - برطبق قسمت اخیر بند اول ماده ۲۰ قانون مجازات عمومی کسانیکه بعد از یک نوبت محکومیت با اتهام کلاهبرداری برای بار دوم مرتکب یکی از جرائم سرقت و اختلاس و ارتشاء و خیانت در امانت و یا کلاهبرداری میشوند مجازاتشان بر اثر تکرار جرم شدیدتر بوده و ممکن است که تا دو برابر حد اکثر اتهام مورد نظر محکوم شوند در صورتیکه کیفر سایر متهمین که برای بار دوم مرتکب جرم میشوند مجازاتشان بیش از یک برابر و نیم حد اکثر جرم اخیر نخواهد بود.
- و - برطبق بند ۳ ماده ۲۰ قانون مجازات عمومی کیفر اشخاصیکه بیش از دو سابقه محکومیت دزدی و یا کلاهبرداری دارند حبس موقت با اعمال شاقه از ۳ تا ۱۰ سال است مگر اینکه قانوناً جزای بیشتری برای آنها منظور شده باشد و نیز دادگاه ملزم است که حکم دهد بعد از خاتمه مجازات محکوم تا مدت ده سال در یکی از نقاطی که بتصویب وزیر دادگستری میرسد توقف اجباری نماید.
- ز - برطبق بند ۵ از ماده ۶ قانون دفتر اسناد رسمی محکومین به کلاهبرداری نمیتوانند بسر دفتری و دفتر یاری انتخاب شوند.
- ح - باستناد بند ۵ از ماده ۲ قانون کارشناسان انتخاب کارشناس رسمی موکول بعدم محکومیت وی بکلاهبرداری است.
- ط - بموجب بند ۶ ماده ۲ قانون دلالت مصوب سال ۱۳۱۷ بمحکومین کلاهبرداری و خیانت امانت و سرقت پروانه دلالتی داده نمیشود.

۱. - انتخاب قیم برای صغار و نصب امین موکول بصدقت و امانت داری میباشد و در غیر اینصورت کسیکه با اتهام کلاهبرداری محکوم گردد بلحاظ فقدان صفات لازمه از احراز سمتهای مذکور محروم خواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی